

SPOLNI RAZVOJ DJETETA

Jednako kao što dijete fizički napreduje, uči sve više riječi, iskazuje sve više osjećaja, pokazuje zanimanje za različite stvari, usporedno s tim spolno se razvija. Spolnost je normalan i zdrav dio ljudskog života, koji počinje rođenjem i nastavlja se tijekom života.

DOJENAČKA DOB (prva godina života)

Razvoj spolnog ponašanja kod djece odvija se kroz igru. Igra je spontan proces prikupljanja informacija, a praćen je radoznalošću prema svijetu i samome sebi. U ovoj dobi ograničen je kontakt s vršnjacima, pa su djeca prije svega orijentirana na samostalnu igru, što je najočitije u prve dvije godine života. Igra je često praćena istraživanjem vlastitog tijela. Najučestaliji oblik spolne igre usredotočen je na istraživanje vlastitog tijela i manipulaciju njime. Istražujući svoje tijelo, dijete spontano dodiruje genitalije te tijekom previjanja ili kupanja, kad je nago, slučajno doznaje kako dodirivanje, pritiskanje ili trljanje genitalija dovodi do ugodnih osjeta. Masturbacija se, dakle, otkriva sasvim slučajno, dok dijete spontano istražuje vlastito tijelo.

RANO DJETINJSTVO (od druge do pete godine)

U dobi od dvije do četiri godine pojavljuje se veće zanimanje za “zahodske aktivnosti”, obavljanje nužde i za razliku između spolova u pozama tijekom mokrenja. Djevojčice mogu pokušavati mokriti stojeći. To je praćeno bogaćenjem “zahodskog jezika”: djeca oduševljena i jako često koriste riječi poput “ka ka” i “pi pi”. S oko tri godine počinju učiti razliku između muškaraca i žena te proces identifikacije s jednim od spolova. Znaju jesu li djevojčica ili dječak i gotovo sva djeca mogu izraziti spolni identitet. Uočavaju i znaju verbalizirati razlike između spolova. Prepoznaju, primjerice, ljude na fotografijama i na televiziji kao pripadnike muškog ili ženskog spola. Uz to, rado čine stvari koje rade pripadnici suprotnog spola. Tako dječaci katkad nose mamine cipele ili odjeću, a djevojčice pokazuju interes za automobile i alat te odbijaju igru s lutkama.

Trogođšnjaci znaju izraziti osjećaje poput “volim te”, jako su emocionalni te grle i ljube svoje roditelje. Počinju prepoznavati i facijalne izraze osjećaja. Uče dijelove svog tijela i njihove nazive te postaju vrlo znatiželjni za dijelove tijela drugih ljudi, djece i odraslih. Njihovu znatiželju posebno pobuđuje svijest kako djeca različita spola jednako kao i odrasli imaju neke različite dijelove tijela. Stoga se katkad mogu upuštati u virenje dok su roditelji ili neke druge osobe u toaletu. Samostalnu igru sve učestalije zamjenjuju interakcije s drugom djecom, što otvara mogućnosti za nove oblike spolnog ponašanja. Sve više se upuštaju u ekshibicionističke i voajerističke aktivnosti s drugom djecom. Naglasak je na upoznavanju spolnih razlika i razlika u genitalijama.

Potaknuta snažnom znatiželjom vezanom uz dijelove tijela, djeca se s vršnjacima igraju “pokaži mi što imaš”. Počinju i igre doktora, tijekom koje mogu ponoviti neka vlastita iskustva s pregleda, što

može uključivati različite dijelove tijela. Takvo je istraživanje razlika bezazleno, usmjereno otkrivanju i nije povezano sa spolnošću odraslih ljudi. Djecu u toj dobi često zanimaju pitanja poput "odakle dolaze bebe" ili "odakle sam ja došao". Često dodiruju genitalije radi relaksacije, posebice u krevetu prije spavanja. U tom razdoblju trebaju naučiti kako je dodirivanje genitalija nešto što čine u privatnosti, tj. kad su sami. U petoj godini djeca postaju sramežljivija. Uočavaju različitost muških i ženskih uloga te pravilno koriste riječi "muž" i "žena". Češće se igraju "mame i tate". U toj igri mogu se međusobno grliti i ljubiti, ležati jedno pored drugoga u krevetu. To je prije svega igra oponašanja potaknuta promatranjem roditelja i iskustvom u obitelji. Odnos roditelja prema spolnosti utječe na razvoj djetetova stava o njoj. Ako roditelj s lakoćom i opušteno pristupa pitanjima spolnosti, djeca će također biti opuštenija kad je posrijedi njihova spolnost. Bitno je ne osuđivati dijete, ne kažnjavati ga i ne pokazivati nelagodu zbog njegova spolnog ponašanja i istraživanja. U protivnom, dijete se može početi stidjeti vlastitoga tijela.

SREDNJE DJETINJSTVO (od pete do osme godine)

U ovoj dobi javlja se osjećaj srama, pa se djeca dok su naga često skrivaju, pogotovo od brata ili sestre suprotnog spola. Zanima ih ljudsko tijelo i fotografije muškaraca i žena, ali pokazuju nelagodu i smijulje se ako vide kako se odrasli ljube. Istodobno ih i privlači i odbija otvoreno iskazivanje nježnosti. To može odražavati javljanje osjećaja privatnosti. Počinju koristiti žargonske i vulgarne izraze za intimne dijelove tijela i opčinjeni su pričanjem "prostih" šala i viceva. U ovoj fazi imaju "cure" i "dečke" te se mogu držati za ruke ili izmjenjivati poljupce, donositi darove.

U šestoj ili sedmoj godini života djeca, zbog razvoja pojma o sebi, postaju još sramežljivija. Jača je potreba za privatnošću te postaju svjesna socijalnih ograničenja spolnog izražavanja. Nisu više sklona pokazivanju vlastitih intimnih dijelova tijela te se skrivaju tijekom preodijevanja ili kupanja, ogrću se ručnikom, a mogu zahtijevati i da im se kuca prije ulaska u sobu. Djeca postaju svjesna nepromjenjivosti spola, odnosno da će uvijek biti muškog ili ženskog spola i da to ne mogu promijeniti samom promjenom ponašanja.

Šestogodišnjaci mogu postavljati pitanja o trudnoći, menstruaciji, spolnom ponašanju i o tome "kako se rade djeca". Zanima ih cijeli proces reprodukcije. Masturbacija im više nije nasumična. Djeca masturbiraju tražeći ugodu. Otkrivaju nove oblike masturbacije, ali je to nešto što rade u tajnosti. Roditelji trebaju imati na umu kako je spolnost prirodan dio života te biti spremni odgovarati na pitanja te pružiti informacije jednostavno i primjereno djetetovoj dobi. Bitno je ne izbjegavati pitanja o spolnosti, ne zastrašivati dijete te ni na koji način ne pobuditi sram zbog njegove spolnosti.

Sva su djeca različita i razvijaju se na svoj način. Stoga se ne zabrinjavajte ako vaša preskoče ili ranije uđu u neku od ovih faza. Navedene faze služe kao smjernice i pomažu u boljem razumijevanju ponašanja vašeg djeteta te je zahvaljujući njima lakše procijeniti ako nešto nije u redu.

Kratak pregled karakteristika seksualnog razvoja po dobnim područjima:

do 2. godine:

- Istraživanje vlastitog tijela
- Nasumično podraživanje genitalija

od 2. do 5. godine:

- Pokazivanje genitalija drugoj djeci
- Zanimanje za zahodske aktivnosti
- O dijelovima tijela govori dječjim (prostim) rječnikom Igre “doktora”i “mame i tate”
- Zanimanje za razlike u genitalijama i istraživanje razlika Masturbacija (katkad i u javnosti)

od 5. do 8. godine

- Žargonski i vulgarni izrazi za genitalije
- Pitanja o menstruaciji, trudnoći i seksualnom ponašanju

Mogu li roditelji što učiniti?

Prihvatite dječje učenje o tijelu i uživanje u njemu. Roditelji trebaju imati na umu kako je masturbacija normalna pojava te kako djetetu treba dopustiti da uživa u svom tijelu i naučiti ga da voli sve njegove dijelove. Jako je važno ne kažnjavati dijete i ne buditi mu sram zbog dodirivanja genitalija. Pokušaj sprječavanja masturbacije bilo kaznama ili samo vidljivim neodobravanjem može negativno utjecati na djetetovo samopouzdanje, njegovo doživljavanje vlastitog tijela ili seksualni život u odrasloj dobi. Ignorirajte masturbaciju sve dok dijete masturbira u tajnosti, u spavaćoj sobi ili kupaonici. Više grlite i mazite svoje dijete te mu svakodnevno pokazujte koliko ga volite (djeca katkad manje masturbiraju ako dobivaju pažnju koja im treba).

Što treba izbjegavati kako bi seksualni razvoj bio zdrav?

Dosad smo iznijeli koji postupci podržavaju zdrav spolni razvoj. Postoje i oni koje bi bilo dobro izbjegavati:

- **Ne dopustiti djetetu da promatra seksualne aktivnosti odraslih**
Ako dijete slučajno “uleti” u sobu kad roditelji vode ljubav, treba mu objasniti ono što je vidjelo na njemu razumljiv način, kako bi se negativne posljedice svele na najmanju moguću mjeru. Prisiljavanje djeteta da promatra spolni odnos odraslih oblik je seksualnog zlostavljanja.
- **Ne izlagati dijete pornografskom materijalu**
Djeca izložena pornografiji dobivaju vrlo opasnu poruku da je sve što su vidjela dio normalna i dopuštena spolnog ponašanja. Sklona su u igri i ponašanju pokazati i ponoviti što su vidjela, pa se tako u odnosu s drugom djecom mogu početi seksualizirano ponašati.
- **Ne dodirivati dijete na neprimjeren način**
Kad se vaše dijete počne zaključavati u toalet ili inzistirati na tome da se samo tušira (u razdoblju od pet do osam godina), poštujujte granice koje postavlja. Nemojte inzistirati da ga i dalje kupate ili mu “brišete guzu”. Ako mislite da ne može ili ne zna to učiniti, samo mu objasnite i pomozite da što brže nauči.
- **Ne davati seksualne komentare djetetu**
To narušava zdrave granice između roditelja i djece jer roditelji ulaze u prostor spolne intime vlastitog djeteta.
- **Ne hodati goli po kući pred djecom (osobito starijom)**
Bilo kakvo erotsko, intimno, ekshibicionističko ponašanje, za koja se smatra da je neprimjereno pred prijateljima i u javnosti, ne treba upražnjavati ni pred djecom

Koja je razlika između spolne igre i problematična spolnog ponašanja?

Problematično ponašanje uglavnom je atipično seksualno ponašanje djeteta koje može upozoriti na teškoće u spolnom razvoju te, u krajnjem slučaju, može biti znak seksualnog zlostavljanja. Već je rečeno kako djeca uče spolno ponašanje kroz igru.

Seksualna igra zapravo je nastavak uobičajene igre. Djeca za igru biraju vršnjake, a ona koja zaostaju u razvoju igraju se s djecom sličnijom njihovu razvojnom stupnju. Što je veća dobna razlika između djece koja se upuštaju u seksualnu igru, veća je vjerojatnost da je posrijedi problematično seksualno ponašanje. Djeca imaju široke i isprepletene interese. Iako u određenim razdobljima neke stvari istražuju više i intenzivnije, brzo se zainteresiraju za neko drugo područje. Slično je i sa spolnim ponašanjem. U jednom razdoblju dijete može pokazati veliko zanimanje za seks i postavljati različita pitanja povezana s njime, da bi u drugom trenutku pokazalo zanimanje za kuhanje ili sl. Zabrinjavajuće je ako je dijete pretjerano zaokupljeno seksualnošću te često radije masturbira nego sudjeluje u uobičajenim dječjim aktivnostima.

Djeca odrastajući usvajaju sve više znanja o spolnosti od roditelja, iz medija, od vršnjaka. To pridonosi njihovu sve većem razumijevanju spolnosti, kao i interesu koji se povećava u skladu s dobi i znanjem. Kad su mala djeca pretjerano izložena seksualnosti odraslih ljudi, često oponašaju neprilagođene radnje ili pričaju o njima, ponašaju se drukčije od svojih vršnjaka, odnosno nadilaze razvojno primjerena ponašanja, a njihovo znanje i seksualni postupci su složeniji.

Ovisno o reakcijama roditelja, mijenja se učestalost seksualnog ponašanja djece. Ako su roditelji nedosljedni i katkad postavljaju granice, a katkad ne, vjerojatno neće nestati. Međutim, ako se neko seksualno ponašanje pojavljuje unatoč jasnim i konzistentnim granicama ili upozorenjima da prestanu, to može biti razlog za zabrinutost.

Razlika između seksualne igre i problematična seksualnog ponašanja:

Seksualna igra

- spontana i istraživačkog karaktera
- pojavljuje se povremeno nije povezana s visokom razinom straha, ljutnje ili tjeskobe
- manje je učestala ako odrasli postave jasne granice
- u njoj sporazumno sudjeluju djeca slične dobi

Problematično spolno ponašanje

- učestalo kompulzivno ponašanje
- događa se u društvu djece koja se ne poznaju dovoljno
- interferira s normalnim dječjim aktivnostima a
- agresivno je i temelji se na nagovaranju, prisili i moći
- usmjereno je prema mlađoj i slabijoj djeci
- ne prekida se iako je dijete upozoreno da prestane
- uzrokuje ozljede djeteta ili drugih
- obuhvaća postupke primjerenije odrasloj dobi

Budite spremni za dječja pitanja o spolnosti:

- **Koristite jednostavne izraze.**

Odgovarajte kratkim, jednostavnim rečenicama, imajući na umu starost djeteta. Odgovorite samo ono što vas dijete pita – kad ga bude zanimalo više, pitat će ponovno.

- **Koristite točne nazive za muške i ženske spolne organe.**

Ako koristite samo nadimke, djeca se mogu zbuniti ili im može biti neugodno kad ih drugi ljudi ne razumiju.

- **Pitanja dočekajte smireno.**

Pokušajte ne šokirati se ili ne iznenaditi. To bi djeci moglo značiti da razgovor o spolnosti nije u redu. Ako o toj temi razgovarate s djecom dok su mala, veća je vjerojatnost da će vam doći s pitanjima i razgovorima o svojim osjećajima i kad budu adolescenti.

- **Uz razgovor o tijelu, ne zaboravite osjećaje.**

Pričajte o ljubavi. Djeca trebaju čuti kako spolnost nije vezana samo uz tijelo

- **Pomozite djeci da imaju dobre osjećaje o vlastitom tijelu.**

Ne postoje dobri ili loši dijelovi tijela. Nemojte neke dijelove tijela nazivati prljavima ili zločestima. Pomozite djeci da se nauče brinuti o vlastitom tijelu.

- **Razgovarajte s djecom o privatnosti.**

Trebaju naučiti i razumjeti kad smiju biti goli (npr. u kupaonici), a kad nositi odjeću (npr. u školi ili trgovini). Ako primijetite da vaše dijete masturbira u javnosti, treba mu objasniti, ali tako da ga se pritom ne posrami, da se takve stvari rade kad smo sami, u spavaćoj sobi ili kupaonici, ali nipošto pred drugim ljudima.

- **Razgovarajte s djetetom o dobrim i lošim dodirima.**

Dobri dodiri su, primjerice, zagrljaji ljudi koje vole. Isto tako, u redu je kad mame, tate ili liječnici diraju djecu kako bi im pomogli. Loši dodiri su kad ih netko dira na način koji njima nije ugodan. Recite djetetu da je njegovo tijelo samo njegovo i da ima pravo na privatnost. Nitko ga ne smije dirati ako se njemu to ne sviđa i ako ono to ne želi. Recite mu da, ako ga ikad itko bude dirao na način da se osjeća čudno ili loše, treba reći toj osobi da prestane i odmah sve ispričati vama. Objasnite mu da želite znati sve zbog čega se osjeća loše ili nelagodno.

Ne osuđivanje, ne kažnjavanje i ne pokazivanje neugode zbog spolnog ponašanja (spolnih igara, masturbacije i sl.), ključno je za normalan razvoj seksualnosti i zdravog odnosa prema tijelu. Isto tako, bitni su stavovi koje roditelji imaju o spolnom odgoju te način na koji roditelji iskazuju osjećaje međusobno i prema djetetu. Roditelji su prvi i najvažniji učitelji svog djeteta, a tek onda mediji, vrtić i/ili škola.

Tekst preuzet iz brošure „Spolni razvoj djeteta”, Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/spolni-razvoj-djeteta/>